

Brukerevaluering av det norske blodgiverskjemaet

Notat fra Kunnskapssenteret
juni 2012

Bakgrunn: Blod til transfusjon gis i Norge av frivillige og ubetalte givere. Blodgiverne fyller ut et blodgiverskjema ved hver blodgivning, det vil si omtrent 220 000 ganger i løpet av et år. Etter utfyllingen av spørreskjemaet blir blodgiveren intervjuet i et avskjermet rom. Det er en forutsetning for blodgivningen at giveren har forstått spørreskjemaet, slik at den som godkjenner giveren kan stole på de opplysningene som gis. • Kunnskapssenteret fikk i oppdrag av Helse direktoratet å evaluere det norske blodgiverskjemaet. **Metode:** Skjemaet ble vurdert ved bruk av både kvalitative og kvantitative metoder. Den kvalitative metoden var kognitive intervjuer med blodgivere. Den kvantitative metoden var gjennomføring av en brukerundersøkelse ved fire blodbanker. **Resultat:** • Resultatene fra de kognitive intervjuene viser at enkelte spørsmål i blodgiverskjemaet ikke fungerer slik de har til hensikt å gjøre, og at det finnes flere forbedringsområder. • Resultatene fra brukerundersøkelsen var mer positive, men vi legger mindre vekt på disse resultatene av metodiske årsaker. • Hovedfunnene i dette prosjektet viser at det er behov for enkelte justeringer av blodgiver-

(fortsetter på baksiden)

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
Postboks 7004, St. Olavs plass
N-0130 Oslo
(+47) 23 25 50 00
www.kunnskapssenteret.no
ISBN: 978-82-8121-467-5

juni 2012

 kunnskapssenteret

(fortsettelsen fra forsiden) skjemaet. Vi anbefaler en oppfølging av denne kartleggingen for å videreutvikle skjemaet. Det er viktig at endringer av skjemaet og/eller opplegget testes gjennom kognitive intervjuer blant blodgivere før endringene settes i verk.

Tittel	Brukerevaluering av det norske blodgiverskjemaet
English title	User evaluation of the Norwegian blood donor form
Institusjon	Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
Ansvarlig	Magne Nylenna, direktør
Forfattere	Johanne Gran Kjøllesdal, <i>forsker, Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten</i> , Øyvind Andresen Bjertnæs, <i>forskningsleder, Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten</i> Zarah Farnes (stud.med.), Øystein Flesland, <i>seksjonsleder, Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten</i>
ISBN	978-82-8121-467-5
Prosjektnummer	699
Publikasjonstype	Notat
Antall sider	26 (34 med vedlegg)
Oppdragsgiver	Helsedirektoratet
Sitering	Kjøllesdal JG, Bjertnæs ØA, Farnes Z, Flesland Ø Brukerevaluering av det norske blodgiverskjemaet. Notat fra Kunnskapssenteret 2012. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten, 2012.
Nøkkelord	Blodgiverskjema, blodgiver, blodbank, evaluering, pasientsikkerhet transfusjonsmedisin.

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten fremskaffer og formidler kunnskap om effekt av metoder, virkemidler og tiltak og om kvalitet innen alle deler av helsetjenesten. Målet er å bidra til gode beslutninger slik at brukerne får best mulig helsetjenester. Kunnskapsenteret er formelt et forvaltningsorgan under Helsedirektoratet, men har ingen myndighetsfunksjoner og kan ikke instrueres i faglige spørsmål.

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
Oslo, juni 2012.

Sammendrag

Blodgivere i Norge gir til sammen blod omtrent 220 000 ganger hvert år. Ved hver blodgivning fyller den potensielle giveren ut et spørreskjema for å avdekke helsestatus. Etter utfyllingen av spørreskjemaet blir blodgiveren intervjuet i et avskjermet rom. Det er en forutsetning for blodgivningen at giveren har forstått spørreskjemaet, slik at den som godkjenner giveren kan stole på de opplysningene som gis.

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten (Kunnskapssenteret) fikk i oppdrag av Helsedirektoratet å evaluere det norske blodgiverskjemaet. Skjemaet ble vurdert ved bruk av både kvalitative og kvantitative metoder. Den kvalitative metoden var kognitive intervjuer med blodgivere. Den kvantitative metoden var gjennomføring av en brukerundersøkelse ved fire blodbanker.

Resultatene fra de kognitive intervjuene viser at enkelte spørsmål i blodgiverskjemaet ikke fungerer slik de har til hensikt å gjøre, og at det finnes flere forbedringsområder. Resultatene fra brukerundersøkelsen var mer positive, men disse vektlegges mindre av metodiske årsaker.

Hovedfunnene i dette prosjektet viser at det er behov for enkelte justeringer av blodgiverskjemaet. Det anbefales en oppfølgingsprosess av denne kartleggingen for å videreutvikle skjemaet. Det er viktig at endringer av skjemaet og/eller opplegget testes gjennom kognitive intervjuer blant blodgivere før de implementeres.

Key Messages

User evaluation of the Norwegian blood donor form

Blood donors in Norway give blood, in sum, approximately 220 000 times each year. At each blood donation the potential donor fills out a questionnaire to identify their health status. After having completed the questionnaire, the blood donor is interviewed in a separate room. It is essential for blood donation that the donor understands the questionnaire, so that the person who approves the donor can rely on the information provided.

The Norwegian Knowledge Centre for the Health Services was commissioned by the Directorate of Health (Helsedirektoratet) to evaluate the Norwegian blood donor questionnaire. The questionnaire was evaluated using both qualitative and quantitative methods. The qualitative method used was cognitive interviews with blood donors. The quantitative method was a user survey.

The results from the cognitive interviews indicate that some questions in the questionnaire are not understood as intended, hence there are several areas of improvement. The results from the user survey were more positive, but these results are less emphasized here due to methodological reasons.

The main findings from this project indicate that some adjustments of the questionnaire are needed. A follow-up of this survey to develop the questionnaire is recommended. It is important that changes are tested through cognitive interviews among blood donors before the changes are implemented.

Innhold

SAMMENDRAG	2
KEY MESSAGES	3
INNHold	4
INNLEDNING	5
Bakgrunn	5
Formål og tilnærming	6
METODE	7
Kognitive intervju	7
Brukerundersøkelse	8
RESULTATER	9
Resultater fra kognitive intervju	9
Resultater fra brukerundersøkelsen	22
SAMMENFATNING OG KONKLUSJONER	25
VEDLEGG 1. BLODGIVERSKJEMA	27
VEDLEGG 2. INTERVJUGUIDE, KOGNITIVE INTERVJU	29
VEDLEGG 3. SPØRSMÅL I BRUKERUNDERSØKELSEN	33
REFERANSER	34

Innledning

Bakgrunn

Blod til transfusjon gis i Norge av frivillige og ubetalte givere (1). Blodbankene er organisert som sykehusavdelinger eller deler av sykehusavdelinger. I 2010 var det totalt 76 steder der blodgivere kunne gi blod, og 97 642 enkeltgivere som ga blod. Hver giver ga blod gjennomsnittlig 2,1 ganger dette året og til sammen ble det utført omtrent 220 000 tappinger (2).

På donasjonsdagen skal den potensielle blodgiverens helsestatus gjennomgås. Dette gjøres for å sikre at blodgivningen ikke er til skade for blodgiveren og for å hindre at blodproduktene kan medføre risiko for de blodet skal overføres til. En kvalifisert person som har fått opplæring i å bruke retningslinjene og som arbeider under veiledning av en spesialist i immunologi og transfusjonsmedisin gjennomfører evalueringen. Evalueringen skal skje ved bruk av godkjent spørreskjema bestående av 56 spørsmål med ”ja” og ”nei”-kategorier (vedlegg 1). Alle spørsmålene er relatert til krav i ”Veileder for transfusjonstjenesten i Norge” (3). Skjemaet brukes ved alle blodbanker i Norge, og alle blodgivere må besvare det hver gang de skal gi blod. Utfyllingen av spørreskjema etterfølges av personlig intervju i avskjermet rom. Det er en forutsetning for blodgivningen at giveren har forstått spørreskjemaet, slik at den som godkjenner giveren kan stole på de opplysningene som gis (3). Praksisen under intervjuene varierer noe fra blodbank til blodbank, men ofte er det kun avvikende svar som blir tatt opp og diskutert ettersom man ikke har tid til å gå gjennom hele skjemaet. Det er derfor av stor betydning for sikkerheten at spørsmålene i skjemaet er presise slik at giverne ikke svarer feil i god tro (4).

Det finnes lite systematisk kunnskap om blodgiverskjemaet fanger opp det man faktisk ønsker å få svar på. Helsedirektoratet bestilte derfor et prosjekt fra Kunnskapssenteret hvor målet var å teste blodgiverskjemaet. Bakgrunnen for bestillingen var også at Helsedirektoratet hadde mottatt en del klager fra blodgivere om blant annet følgende:

- Skjemaet er for omfattende.
- Skjemaet stiller for sensitive spørsmål.
- Skjemaet har for liten skrift.
- Rekkefølgen på spørsmålene bør endres slik at man unngår å besvare alle spørsmålene dersom et svar på slutten utelukker personen som blodgiver.

Formål og tilnærming

Med basis i ovennevnte var formålet med prosjektet å evaluere hvordan blodgivere vurderer det norske blodgiverskjemaet. Skjemaet ble vurdert ved bruk av både kvalitative og kvantitative metoder, nærmere bestemt kognitive intervjuer med blodgivere og gjennomføring av en brukerundersøkelse ved fire blodbanker i Vestre Viken helseforetak.

Kognitive intervju er en metode hvor man benytter intervjusituasjon for å undersøke hvordan blodgiverne forstår spørsmålene i et spørreskjema og hvordan de opplever skjemaet. Ved å gjennomføre en brukerundersøkelse kan man få et mer overflatisk bilde av forståelsen av spørreskjemaet fra et større antall blodgivere.

Metode

Kognitive intervju

Ved bruk av kognitive intervju kan man undersøke om respondentene forstår spørsmålene i et spørreskjema, og en slik metode er derfor en viktig del av valideringsprosessen av et skjema (5). Tilnærmingen er ifølge Willis (6) viktig for å identifisere eventuelle kilder til responsfeil i en undersøkelse. Hensikten med å benytte denne metoden i forbindelse med dette prosjektet var å finne ut hvordan blodgiverne opplevde spørreskjemaet og hvordan de tolket spørsmålene.

Rekruttering av informanter skjedde i forbindelse med planlagt blodgivning. Deltakerne fikk informasjon om studien og ytterligere instruksjoner ble gitt dersom de var villige til å la seg intervju. Intervjuet foregikk i et avskjermet rom etter blodgivning. Hvert intervju tok 30 til 60 minutter. Informantene fikk et gavekort på 300 kroner ved slutten av intervjuet. Intervjuene var støttet av et kvalitetsfond i Legeforeningen.

Struktur og gjennomføring

Det ble utviklet en intervjuguide som er gjengitt i vedlegg 2.

Respondentene fikk først utlevert spørreskjemaet (vedlegg 1) for utfylling, og fikk blant annet beskjed om å skrive ned kommentarer underveis med tanke på om skjemaet var forståelig og om det var lett å finne passende svaralternativer.

Etter utfylling fikk informantene stilt spørsmål om de hadde noen umiddelbare kommentarer til skjemaet, om spørsmålene var vanskelig å forstå, hva de syntes om utformingen av skjemaet, hva de syntes om svaralternativene og om de var usikre på hva de skulle svare på spørsmålene i skjemaet.

Deretter ble 18 av de 56 spørsmålene i blodgiverskjemaet gjennomgått. Disse spørsmålene var valgt ut etter å ha snakket med ansatte på blodbankene om hvilke spørsmål de hadde inntrykk av oftest ble misforstått av blodgiverne.

Etter gjennomgangen av de 18 spørsmålene fikk informanten spørsmål om overskrifter, svaralternativer, usikkerhet i forbindelse med svargivning og om han/hun hadde flere kommentarer.

Til slutt ble fire vignetter diskutert. Hensikten med å bruke vignetter er å lage hypotetiske situasjoner som kan være aktuelle i forbindelse med spørsmål i et spørreskjema. Vignettene brukt her beskrev ulike situasjoner rundt hypotetiske blodgivere. Denne metoden ble også brukt av Beatty (7) i en lignende undersøkelse i 2001, og våre fire vignetter er inspirert av vignettene som ble brukt i denne undersøkelsen. Informantene leste hver vignett og ble spurt om hva de trodde ville være det mest riktige svaret på et aktuelt spørsmål.

Brukerundersøkelse

Vestre Viken helseforetak gjennomførte i løpet av 2011 en brukerundersøkelse ved blodbankene på Ringerike sykehus, Kongsberg sykehus, Bærum sykehus og på Hallingdal sjukestugu. Spørreskjemaet som ble brukt i brukerundersøkelsen (vedlegg 3) bestod av tjue spørsmål, hvor sju av spørsmålene var laget av Kunnskapssenteret. Hensikten med disse sju spørsmålene var blant annet å forsøke å måle om blodgiverne syntes spørsmålene var vanskelige å forstå, hva de syntes om svaralternativene og utformingen av skjemaet. Spørsmålene var i samsvar med spørsmålene fra intervjuguiden som ble brukt i de kognitive intervjuene.

Målet var å samle inn 100 skjemaer ved hver blodbank. Ved blodbanken på Ringerike sykehus kom det inn 106 svar, ved Kongsberg sykehus var det 101 som svarte, ved Bærum sykehus var det 100 som svarte og ved Hallingdal sjukestugu var det 47 personer som svarte på skjemaet. Totalt var det 354 blodgivere som svarte på skjemaet. Trettisju prosent hadde gitt blod i null til tre år, 42 prosent hadde gitt blod i tre til 15 år og 21 prosent hadde gitt blod i mer enn 15 år.

Resultater

Resultater fra kognitive intervju

Femten personer ble intervjuet, og åtte av disse var kvinner. Alderen på informantene var fra 18 til 67 år og gjennomsnittsalderen var 43,5 år. Fire hadde videregående skole som høyeste fullførte utdanning, fem hadde høyskole og seks personer hadde høyere utdanning. For én person var det første gang han/hun ga blod. Seks stykker hadde gitt blod én til fire ganger, én person hadde gitt blod fem til ti ganger, én hadde gitt blod ti til tjue ganger, mens seks stykker hadde gitt blod mer enn tjue ganger.

Presentasjonene av resultatene fra de kognitive intervjuene er inndelt i tre hoveddeler:

1. Generelle kommentarer til spørreskjemaet
2. Gjennomgang av 18 utvalgte spørsmål fra blodgiverskjemaet
3. Diskusjon av vignetter

1. Generelle kommentarer til spørreskjemaet

Etter at informantene hadde fylt ut spørreskjemaet fikk de spørsmål om blant annet utforming, overskrifter, svaralternativer, vanskelige spørsmål og usikkerhet ved svargivning. Enkelte av spørsmålene ble stilt *etter* gjennomgangen av de 18 spørsmålene (punkt 2 ovenfor). Der dette er tilfellet, blir det presisert i teksten.

Umiddelbare kommentarer etter utfylling av blodbankskjemaet

Informantene fikk først spørsmål om de hadde noen umiddelbare kommentarer til skjemaet. Over en tredjedel av de 15 informantene hadde kommentarer som dreide seg om at man ved hver blodgivning må svare på spørsmål som ga uforandret informasjon. Én informant kommenterte at det for eksempel oppleves unødvendig å svare på spørsmål om man er født i Amerika sør for USA hver gang, mens en informant begrunnet meningen sin med at spørsmål som var formulert ”på noe tidspunkt igjennom livet” ikke burde være nødvendige å besvare ved hver blodgivning. Det ble presisert at det var viktig at førstegangsgivere svarte på dette, men at det burde vært et annet skjema for dem som har gitt blod før. Én foreslo at det kunne være en svarkategori der man kunne krysse av ”som før” hvis noe var

uforandret, mens en annen foreslo et datasystem der slike spørsmål var ferdig utfylt for dem som var faste blodgivere.

Lengde på skjemaet

På spørsmål om hva man syntes om lengden på skjemaet svarte om lag to tredjedeler at de syntes lengden var passende. Av disse var det likevel flere som syntes skjemaet var langt og omfattende, men det var forståelse for hvorfor det var nødvendig med mange spørsmål. Seks stykker syntes imidlertid at skjemaet var for langt med for mange spørsmål. Noen mente at skjemaet burde vært forenklet og kortet ned for andregangsgivere, at det var for langt for faste givere og at man heller burde bli spurt om det var noen forandringer siden sist.

Overskrifter

Da informantene fikk spørsmål om de la merke til overskriftene, svarte to tredjedeler at de stort sett leste overskriftene. Imidlertid sa noen at man leste nøyere gjennom første gangen og at man ble mer slurvete etter hvert som man ga blod fordi det ble rutine. Andre nevnte at de måtte lese overskriftene flere ganger og at man ofte glemte overskriftene når man begynte å svare. En tredjedel svarte at de ikke leste overskriftene. En av disse hadde oppdaget at han/hun hadde svart feil på noen spørsmål, mens en annen sa at han/hun tenkte seks måneder tilbake gjennom hele spørreskjemaet "unntatt om kreft og alvorlige ting". En annen kommenterte at overskriften burde gjentas i forbindelse med hvert spørsmål. En informant sa at han/hun aldri leste overskrifter, men la merke til at noen spørsmål kun skulle besvares av kvinner.

Etter gjennomgangen av de 18 spørsmålene fikk informantene spørsmål om det kom tydelig frem at noen av spørsmålene gjaldt de siste seks månedene. Seks stykker svarte at det gjorde det. Imidlertid var det åtte som mente at det kom frem, men ikke tydelig nok. Noen kommenterte at "*man lett kan glemme det*", at "*det kom frem for de korte spørsmålene, men ikke for spørsmålene om seksualpartner*", at "*man ikke la merke til når det ikke gjaldt lenger*", at "*det var lett å overse*", at "*det var mye informasjon å håndtere på en gang*" og at "*man var mer nøye første gang fordi det gikk automatisk etter hvert*". Tre av de åtte svarte at det absolutt ikke kom frem at noen av spørsmålene gjaldt siste seks måneder. Disse tre mente at skriften burde vært større eller at det burde vært rød skrift. En foreslo at det burde stått i hvert spørsmål at det gjaldt de siste seks månedene.

Usikkerhet i svargivning og vanskelige spørsmål

Informantene fikk spørsmål om det hadde hendt at de hadde gitt feil svar på spørsmål i blodgiverskjemaet. Litt under halvparten svarte at det kunne hende at de hadde svart feil. Årsakene til dette var blant annet at besvaringen gikk for automatisk eller at spørsmålene var tvetydige.

Mange syntes at spørsmålene stort sett var greie å forstå, men det kom likevel en del kommentarer på at enkelte spørsmål ble oppfattet som vanskelige. Spørsmålene som ble nevnt som vanskelige kunne grovt deles inn i tre grupper:

1. Spørsmål om reise:

- Spørsmål om å reise utenfor Vest-Europa. Hva regnes som Vest-Europa?
- Spørsmål om seksualpartner har vært i Afrika.
- Spørsmål om malaria. Vanskelig å vite hvor det er malaria. Spørsmålet om opphold sammenhengende i malariastrøk i minst seks måneder er vanskelig.

2. Sykdommer og medisiner:

- Spørsmål om å være frisk eller syk. Hvor detaljert skal man være i svargivningen? Spørsmål om sykdom er avhengig av fortolkning.
- Spørsmål om bruk av medisiner er vanskelig.
- Spørsmål om allergier.
- Spørsmål om legeundersøkelse og behandling var for lite spesifikk.
- Burde vært en "vet ikke"-kolonne på spørsmål om bitt av flått.
- Uklart hva Creutzfeldt-Jakob sykdom og hepatitt er.

3. Vanskelige ord og formuleringer:

- Det er brukt mange fremmedord.
- Det er for lange setninger.
- Flere spørsmål i ett og samme spørsmål.

Svaralternativer

På spørsmål om man syntes svaralternativene "Ja" og "Nei" i blodgiverskjemaet var passende, svarte alle de 11 av informantene som ble spurt om dette at de syntes at det var greit med slike svaralternativer. Imidlertid hadde fire av disse informantene kommentarer om at det på enkelte spørsmål burde vært andre svaralternativer eller mulighet for å skrive utfyllende kommentarer. Av spørsmål som ble nevnt som problematisk å svare "ja" eller "nei" på var:

- Spørsmål om malaria.
- Spørsmål om man føler seg frisk eller syk.
- Spørsmål om medisiner og allergi.
- Spørsmål om flåttbitt.

Da informantene fikk spørsmål om det hadde vært greit med en "vet ikke"-kolonne var det delte meninger. Sju informanter mente at det ikke var behov for et slikt svaralternativ, mens åtte mente at det enkelte steder burde vært det. To mente dette kunne vært hensiktsmessig for da kunne man i samtalen etter utfyllingen diskutere de spørsmålene man hadde svart "vet ikke" på. En annen ønsket en mulighet til å svare "vet ikke" fordi han/hun tvilte på noen av spørsmålene. Av spørsmål som ble nevnt hvor en slik kolonne burde vært innført var:

- spørsmål om reise
- spørsmål om malaria
- spørsmål om seksuell kontakt
- spørsmål om å være syk
- spørsmål om "alvorlig sykdom som ikke er nevnt her"

Generelle kommentarer etter diskusjon av de 18 spørsmålene i blodgiverskjemaet

Etter diskusjonen av spørsmålene i blodgiverskjemaet fikk informantene spørsmål om de hadde noen avsluttende kommentarer. Tretten personer hadde det. Her er noen av kommentarene listet opp:

- *"Likte det bedre da det var på data. Da var det lettere å få med overskriften."*
- *"Forbauset over overgangen fra elektronisk til papir."*
- *"Små bokstaver. Fint med flere farger til å holde fokus."*
- *"Veldig skjemaaktig, noe som gjør at man skjerper seg litt mer."*
- *"Kunne fått skjemaet litt enklere ved å trekke ting sammen."*
- *"Det er oversiktlig nok. Ting hører sammen innenfor hver overskrift."*
- *"Synes det er krevende å svare på, med det må jo til. Går an å gjøre det mer pedagogisk for det var knotete første gangen."*
- *"Aner ikke hva som står i informasjonsfeltet, har oversett det. Hvis det er viktig så burde det fremheves."*
- *"Hvor skal man signere på baksiden? I begge boksene? Uklart og for liten plass i boksen om plass for tilleggsopplysninger."*
- *"Postnummer "som før" kunne omfattet telefon og e-post også."*
- *"Den siste boksen om tillatelse for å innhente opplysninger var uklar, skjønte ikke."*

2. Gjennomgang av 18 utvalgte spørsmål fra blodgiverskjema

De 18 spørsmålene som ble diskutert med informantene er presentert under. Først står spørsmålet slik det er formulert i skjemaet, deretter følger oppfølgingsspørsmålene fra intervjuer.

Sp.2 Føler du deg frisk nå?

- Hva betyr ordet frisk for deg?

Det var enighet blant de fleste om at det å være frisk innebar å ikke være forkjølet, ha feber eller hodepine, og at man var opplagt og "*føler seg som vanlig*". Noen trakk frem at man er frisk når man går på jobb og kan være i vanlig aktivitet. Tre informanter mente imidlertid at man kunne regne seg som frisk selv om man var snørrete, hadde hodepine og var slapp.

Sp.6 Har du piercing i slimhinne?

- Hva betyr ordet slimhinne for deg? Kan du gi noen eksempler?

Alle informantene visste hva slimhinner var og alle kom med flere eksempler på steder på kroppen med slimhinner.

Sp.7 Har du i løpet av de siste fire uker brukt medisiner?

A) Hva betyr ordet medisin for deg?

Det var uenighet blant informantene om hvor grensen gikk for det som kunne regnes for medisin. Noen mente at "alt" skulle regnes som medisin, mens andre mente medisin kun var preparater utskrevet av lege.

B) Tenker du på reseptfrie piller som medisiner?

Det var sju stykker som mente at reseptfrie piller ikke kunne regnes som medisin, mens åtte stykker mente at de fleste midler man for eksempel tar for å bli frisk eller føle seg bedre, var medisin uavhengig av om det var reseptbelagt eller ikke. Flere mente at allergitabletter, nesespray, vitaminer eller kremer ikke skulle klassifiseres som medisin.

Sp.8 Har du i løpet av de siste fire uker vært syk eller hatt feber?

- Hva legger du i ordet syk?

Det var mange ulike meninger om hva som lå i ordet "syk", og meningene strakk seg fra å ikke føle seg i normal dagsform til sengeliggende. Noen mente at forkjølelse og oppkast ikke var å være syk, mens andre mente at å ha rennende nese og være slapp var å være syk. De fleste mente imidlertid at å være syk innebar å være borte fra jobb/skole, ha feber, være sengeliggende og ha nedsatt almenntilstand.

Sp.12 Har du i løpet av de siste seks måneder vært til legeundersøkelse eller på sykehus, eller fått behandling for noen sykdom?

A) Hva betyr legeundersøkelse for deg?

Åtte mente at legeundersøkelse innebar å ha vært hos lege i en eller annen sammenheng. Sju stykker mente at dersom man hadde vært hos lege for rutinekontroll, en vanlig legeundersøkelse, for å få resept eller rekvisisjon så skulle det ikke regnes for legeundersøkelse. Det måtte være mer alvorlig for å regnes som legeundersøkelse.

B) Innebærer det røntgen, blodprøver, gastroskopi osv?

Det var stor enighet blant de fleste om at slike undersøkelser skulle regnes som legeundersøkelse, men to stykker mente at blodprøver ikke skulle regnes som en legeundersøkelse.

C) Hvor godt husker du dette?

På spørsmål om hvor godt man husket en legeundersøkelse gjennomført i løpet av de siste seks månedene var det enighet blant to tredjedeler av informantene om at dette er noe man husket rimelig greit. Rundt en tredjedel sa imidlertid det kan være vanskelig å huske dette. Noen kommenterte at det blant annet kunne være problematisk å huske om det for eksempel var fire eller åtte måneder siden, at det kunne være vanskelig å huske hvis det ikke var noe alvorlig og at det derfor ville ligge en del usikkerhetsmomenter i svaret på dette spørsmålet.

D) Hvordan husker du at du har vært hos legen? - Dato eller regner med at det var innen seks måneder?

Her svarte tretten informanter at man ikke husker dato, men at man husker "at det var en stund siden", "at det var rundt jul eller sommer", "at det var nylig", "at det var en bestemt måned". Noen mente at de hadde husket datoen hvis det var noe alvorlig. Kun én person husket datoen for siste legeundersøkelse.

E) Hvor vanskelig er det å tenke seks måneder tilbake?

Omtrent to tredjedeler svarte at det var vanskelig å tenke seks måneder tilbake. Noen sa at det var problematisk å tidfeste en hendelse eller å huske presist. En tredjedel syntes det ikke var noe problem å huske tilbake et halvt år.

F) Hva betyr behandling for deg?

De fleste var enige i at behandling innebar behandling fra lege, enten medisiner, operasjoner eller at man ble tatt prøver av. Imidlertid var det ulike meninger om hvor grensen for behandling gikk. En tredjedel mente at begrepet behandling også innebar behandling hos fysioterapeut, kiropraktor eller lignende, mens åtte mente at dette ikke kunne regnes som behandling.

Noen syntes at spørsmålsformuleringen var uklar, og at det i stedet burde vært spørsmål om man f.eks. hadde hatt antibiotikakur. Én spesifiserte at for han/henne

handlet ordet behandling i denne sammenhengen om det hadde betydning for blodgivning eller ikke.

Sp.14 Har du i løpet av de siste seks måneder hatt seksuell kontakt med person med HIV-infeksjon eller hepatitt B eller hepatitt C, eller med person som har hatt positiv test for en av disse sykdommene?

- Hva definerer du som seksuell kontakt?

Omtrent samtlige informanter definerte seksuell kontakt som samleie i tillegg til alle andre måter å ha seksuell kontakt på. En tredjedel mente at kyssing skulle regnes som seksuell kontakt.

Sp.16 Har du i løpet av de siste seks måneder hatt seksuell kontakt med prostituerte eller tidligere prostituerte?

- Hva tolker du med ordet prostituert?

Det var bred enighet blant informantene om at det å være prostituert innebar salg av seksuelle tjenester.

Sp.19 Har du i løpet av de siste seks måneder stukket eller skåret deg på gjenstander som var forurenset med blod eller kroppsvæsker?

A) Hva betyr ordet kroppsvæsker for deg?

Alle informanter visste godt hva kroppsvæsker var og alle kom med flere eksempler på dette.

B) Hvor sikker er du på svaret?

På spørsmål om hvor sikre de var på svaret man gir på spørsmålet svarte to tredjedeler at de var ganske sikre. Én av disse var helt sikker når det gjaldt blod, men ikke i forhold til spytt fordi han/hun kunne ha skåret seg på gjenstander som barna hadde fått spytt på. En tredjedel mente at det var vanskelig å være helt sikker på dette. Noen trakk frem at det alltid var en mulighet for at man for eksempel kunne ha rispet seg på noe.

C) Hvor vanskelig er det å huske seks måneder tilbake?

Her svarte 11 av de 15 informantene at de syntes det var vanskelig å huske om man i løpet av de siste seks månedene hadde stukket eller skåret seg på gjenstander som var forurenset med blod eller kroppsvæsker. Flere synes det var vanskeligere å huske dette enn en legeundersøkelse.

Sp.20 Har du i løpet av de siste seks måneder bodd i samme husstand som en person som har hepatitt B?

- Hva definerer du som husstand?

Nesten alle hadde samme oppfatning av hva husstand var. Informantene mente at en husstand skulle regnes for det stedet man bodde, for eksempel leilighet eller hus og dem man delte hjemmet sitt med. Flere definerte en husstand som de man delte bad, kjøkken og oppholdsrom med. Tre mente at hybelboer eller andre i samme

blokk ikke skulle regnes som husstand, mens to mente at hybelboer eller de man delte oppgang med skulle regnes som en del av husstanden.

Sp.24 Har du i løpet av de siste seks måneder hatt seksualpartner som har vært i Afrika?

Hvordan tolker du spørsmålet?

Tenker du: A) Har du i løpet av de siste seks måneder vært med en som har vært i Afrika noen gang?

Eller: B) om partneren din har vært i Afrika de siste seks måneder?

To tredjedeler mente at spørsmålet var ute etter om partner hadde vært i Afrika noen gang, og svarte derfor A. Fire stykker oppfattet spørsmålet som om partner hadde vært i Afrika de siste seks månedene, og svarte B. En person mente først A, men så skiftet han/hun til B etter å ha tenkt seg om.

Sp.26 Har du i løpet av de siste seks måneder hatt ny seksualpartner?

- Hva definerer du som seksualpartner?

Omtrent alle definerte seksualpartner som en person man har seksuell omgang med eller har hatt seksuell omgang med. Noen trakk frem at dette ikke gjaldt kyssing, men mer nærgående kontakt. En person lurte på hva man skulle svare hvis man var blitt sammen med en person som man har vært sammen med før. Skulle dette telles som en ny partner?

Sp.27 Har du i løpet av de siste seks måneder vært utenfor Vest-Europa?

- Hva definerer du som Vest-Europa? Hvilke land innebærer det?

På dette spørsmålet var det mange som beskrev hva de mente var Øst-Europa. Flere tenkte det "gamle skillet" eller svarte gamle Sovjet. Av land som ble nevnt var Russland, Sveits, Østerrike, Øst-Tyskland, Balkan, Polen, Romania, Ungarn, Tyrkia, Bulgaria, Estland, Kroatia, Slovenia, Bulgaria, Jugoslavia, Latvia og Litauen.

Vest-Europa ble av flere definert som "resten". Andre beskrev Vest-Europa som "Polen og ned mot Østerrike" eller "Italia og Hellas og vestover". Av land som ble nevnt var Skandinavia, Italia, Storbritannia, Polen, Østerrike, Finland, Sveits, Frankrike, Portugal, Belgia, Vest-Tyskland, Nederland, Luxemburg og Hellas.

Det var uenighet om hvorvidt Østerrike, Sveits og Polen skulle regnes som Øst- eller Vest-Europa.

Sp.28 Har du i løpet av de siste to år hatt sjeldne eller alvorlige infeksjonssykdommer?

- Hva tolker du som sjelden eller alvorlig infeksjonssykdom?

Noen mente at sjeldne eller alvorlige infeksjonssykdommer var sykdommer som ikke var utbredt i Norge, "sykdom utenom standard", at man ville vært mye hos legen og gått på medisiner eller at man var syk over lengre tid.

Flere tenkte kun på sjeldne sykdommer og mente at spørsmålet innebar sykdommer som svineinfluensa, fugleinfluensa, malaria, tropesykdommer, jungelfeber, ebola, dengue, guinea worm, river blindness, tuberkulose, hepatitt, syfilis, koldbrann, osteomyelitt og rabies.

Sju mente at lungebetennelse ikke var en alvorlig infeksjonssykdom, mens fem mente at lungebetennelse skulle regnes som en alvorlig infeksjonssykdom. Av de ni som nevnte influensa, mente åtte at dette ikke skulle regnes som en alvorlig infeksjonssykdom. En person mente at infeksjon generelt, betennelse og verk skulle besvares med "ja" på spørsmålet.

Tre stykker kommenterte at dette spørsmålet var vanskelig. Én av disse sa det hadde vært bedre med eksempler på sykdommer.

Sp.42 Har du på noe tidspunkt gjennom livet brukt dopingmidler eller narkotiske midler som sprøyter eller ved sniffing?

- Hva tolker du som narkotiske midler?

Det var delte meninger blant informantene om hva som skulle regnes som et narkotisk middel.

Mange tolket narkotiske midler som stoffer som var ulovlig i Norge. Enkelte definerte det som noe man tar for å få en rus, mens noen mente det var noe man bare tok ved bruk av sprøyter eller sniffing. Et par mente at tunge medisiner eller alt som var reseptbelagt skulle regnes som et narkotisk middel. Noen sa at "alt videre fra alkohol og nikotin" var et narkotisk middel. I kontrast til dette påpekte andre igjen at de oppfattet at midler som hasj og marihuana ikke var et narkotisk middel, fordi det ikke tas ved bruk av sprøyter eller sniffing.

Av eksempler på narkotiske midler ble følgende nevnt: tabletter, amfetaminer, hasj, kokain, opiat, heroin, GHB, morfin, marihuana, lim, LSD, beroligende tabletter, antidepressive tabletter, tabletter for nerver, ecstasy, hallusinasjonsfremkallende midler og anabole steroider.

Det ble nevnt at spørsmålet hadde en upresis formulering. Det ble videre kommentert at det var uklart hva betingelsen for å bruke narkotiske midler var. Usikkerheten lå blant annet i at stoffer som røykes ikke var dekket av spørsmålet.

Det var derfor flere som lurte på om spørsmålet bare gjaldt narkotiske midler som tas ved sprøyter eller sniffing, og at dette betydde at midler man røyker var greit.

Sp.50 Har du eller noen i familien hatt Creutzfeldt-Jakob sykdom eller variant CJD?

A) Hva tolker du med ordet Creutzfeldt-Jakob sykdom?

Her svarte fire stykker kugalskap. I tillegg til disse fire var det fire andre personer som svarte "spesiell sykdom som angriper hjerneceller, og virker som senilitet til å begynne med", "kussykdom som angriper hjernen", "noe som er i marginen på kuer og man skulle ikke spise T-bone steak" og "nedslaktning av storfe, smitte ved å spise beinmarg. Får det ved å spise kjøtt."

Sju informanter svarte at de ikke visste hva dette var for noe, de hadde aldri hørt om dette og hadde "ingen anelse". To av disse svarte at de ikke visste, men en gjettet at det var en kromosomfeil, mens en annen gjettet "noe med blodkoagulasjon å gjøre". Flere påpekte at dersom noen i familien hadde hatt det, så hadde de antakeligvis visst det.

B) Hadde det vært lettere å forstå om det stod kugalskap i stedet eller i parentes?

Da informantene ble spurt om dette, svarte hele 14 av 15 at det ville det. Flere svarte at det "ville vært mye lettere", "at det absolutt burde stått", "at det ville hjulpet" og "vært mye bedre med en slik forklaring". Kun én person mente at det antageligvis ikke ville gjort noen forskjell for forståelsen av spørsmålet.

Sp.51 Har du oppholdt deg i Storbritannia i mer enn ett år til sammen i perioden mellom 1980 og 1996?

- Hva tolker du som Storbritannia?

Nesten alle svarte at Storbritannia inkluderte England, Wales, Skottland og Nord-Irland. To tredjedeler mente i tillegg at hele Irland var en del av Storbritannia.

Sp.53 Har du oppholdt deg sammenhengende i minst seks måneder i områder der malaria forekommer?

A) Hva definerer du som sammenhengende?

Det var forholdsvis store forskjeller blant informantene på hva de definerte som sammenhengende:

Fem mente at man måtte være på stedet i seks måneder uten å reise derfra. En av disse kom med eksempel og sa at dersom man har vært på stedet i tre måneder og var en måned hjemme og tre måneder tilbake skulle det ikke regnes som sammenhengende. I motsetning til dette var det en annen person som mente at dersom man var borte fra stedet en måned, skulle det likevel defineres som sammenhengende.

Tre stykker mente at man måtte være der hele tiden, men dersom man reiste bort 1-2 uker skulle oppholdet likevel defineres som sammenhengende.

En mente at oppholdet var sammenhengende dersom man hadde bodd på stedet uten lengre fravær. En annen mente at sammenhengende betydde at man bodde på stedet.

En person oppdaget at han/hun hadde svart "nei" på spørreskjemaet, men likevel oppholdt seg sammenhengende i seks måneder et slikt sted.

B) Passer reise/ferie inn i oppholdet?

På spørsmål om reise/ferie passer inn i oppholdet var det ti stykker som mente at ferie/reise kunne inngå i et opphold i malariastrøk og at oppholdet fortsatt skulle defineres som sammenhengende. Imidlertid var det forskjeller i oppfatningen av hvor lenge man kunne reise bort før oppholdet ikke lenger kunne regnes som sammenhengende. Noen mente ikke mer enn en uke, mens andre mente en måned.

Et par stykker mente at reise/ferie gjorde at oppholdet ikke skulle regnes som sammenhengende.

Sp.57 Jeg samtykker til at mitt plasma føres ut av Norge for legemiddelproduksjon.

A) Hva tolker du med ordet plasma?

De fleste hadde en oppfatning av hva plasma var. Enkelte kunne beskrive dette mer inngående, mens andre svarte "en del av blodet". To svarte at de ikke visste eller "det jeg leverer her på blodbanken".

B) Hva tolker du med legemiddelproduksjon?

Om lag to tredjedeler tenkte på legemiddelproduksjon som fremstilling av nye legemidler. Resten av informantene tenkte på medisiner, separering av blodet eller videreutvikling av blodet.

C) Føler du at svaret ditt vil ha noen effekt på om du får lov til å gi?

På dette spørsmålet svarte omtrent alle "nei".

3. Diskusjon av vignetter

Først presenteres det aktuelle spørsmålet i blodgiverskjemaet som vignetten omhandler, deretter følger vignetten og til slutt fremstilles informantenes meninger om hva det riktige svaret på spørsmålet bør være. Kun 11 av de 15 informantene fikk disse spørsmålene.

Vignett 1

Spørsmål 7. Har du i løpet av de siste 4 uker brukt medisiner?

- *"Per er plaget med hodepine, sår hals og tett nese. For dette tar han Paracet og nesespray. Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Per sitt svar burde være?"*

Det var delte meninger om hva Per burde ha svart. Fem personer mente at det riktige svaret på dette spørsmålet var "nei", altså at Per skulle krysse av for at han ikke hadde brukt medisiner. Seks stykker mente at Per burde svart "ja", men to av disse la til "dersom det hadde pågått over flere dager" og "hvis han hadde tatt det ofte". En av de seks informantene sa at han/hun hadde rådet ham til å spørre noen, mens en annen sa at Per ikke burde vært på blodbanken, men meldt avbud og kommet 14 dager senere.

Vignett 2

Spørsmål 12. Har du i løpet av de siste seks måneder vært til legeundersøkelse eller på sykehus, eller fått behandling for noen sykdom?

- *"Kari har en føflekk på kinnet. Forrige uke dro hun til fastlegen sin for å få en henvisning til en hudlege. Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Kari sitt svar burde være?"*

Også her var det ulike oppfatninger om hva man burde svare. Fem mente at Kari burde svare at hun hadde vært på en legeundersøkelse, mens seks personer mente at hun burde svare at hun ikke hadde vært det.

Vignett 3

Spørsmål 27. Har du i løpet av de siste seks måneder vært utenfor Vest-Europa?

- *"Mette dro på jentetur til Praha og Zurich for 4 måneder siden. Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Mette sitt svar burde være?"*

Det var enighet blant ni av informantene om at det riktige svaret her burde vært "ja". En informant sa at det rette svaret var nok "ja", men selv ville han/hun svart "nei". En annen var usikker, men kom frem til at han/hun ville svart "nei".

Vignett 4

Spørsmål 19. Har du i løpet av de siste seks måneder stukket eller skåret deg på gjenstander som var forurenset med blod eller kroppsvæsker?

- *"Georg har aldri stukket eller skåret seg på gjenstander som har vært forurenset med blod eller kroppsvæsker, men for seks måneder siden knuste naboen et vindu ved et uhell og kuttet armen sin. Georg hjalp naboen med å bandasjere armen og han husker at en liten mengde blod kom på huden hans. Georg er sikker på at naboens blod ikke kom i kontakt med åpen hud eller sår og ikke i kontakt med hans eget blod. Han vasket av blodet med en gang. Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Georg sitt svar burde være?"*

Fire stykker mente at Georg burde svare "nei" her. Fem stykker mente at svaret burde vært "ja", og begrunnet dette med at det var best å være på den sikre siden, at det var bedre å la intervjueren bestemme, at man kunne latt det stå åpent og spurt og at det var bedre å svare "ja" en gang for mye enn for lite.

En mente at det burde vært mulig å svare "vet ikke", mens en annen sa at Georg burde satt et kryss mellom "ja" og "nei" og heller forklart hva som hadde skjedd.

Resultater fra brukerundersøkelsen

Resultatene fra brukerundersøkelsen blir presentert med beskrivelser av resultatene for de sju spørsmålene som gjaldt evaluering av blodgiverskjemaet.

Resultatene finnes i tabell 1-7 på neste side. Tabellene viser resultater for hver av blodbankene samt for alle blodbankene samlet. Gjennomsnitt og hvor mange som svarte på de enkelte spørsmålene presenteres også.

Resultatene viser at de fleste blodgiverne mente de hadde fått tilstrekkelig informasjon fra blodbanken om hvorfor man måtte besvare skjemaet. 88 prosent svarte ”i stor grad” eller ”i svært stor grad” på spørsmål om dette. Imidlertid var det 12 prosent som svarte at de ”i liten grad” eller ”i noen grad” hadde fått tilstrekkelig informasjon om hvorfor man må besvare skjemaet (tabell 1).

Nesten ingen respondenter syntes at spørsmålene i blodgiverskjemaet var vanskelig å forstå. Kun tre prosent av alle respondentene syntes at noen få av spørsmålene var vanskelige (tabell 2).

Samme tendensen gjaldt det neste spørsmålet som dreide seg om man syntes det var vanskelig å besvare spørsmålene i blodgiverskjemaet. Kun tre prosent av alle svarerne syntes noen få var vanskelige å besvare, mens ingen svarte at mange var vanskelige (tabell 3).

Nesten alle syntes at svaralternativene ”ja” og ”nei” var passende. 97 prosent svarte i ”stor grad” eller ”svært stor grad” på dette (tabell 4).

På spørsmålet ”Har det hendt at du har vært usikker på hva du skal svare på spørsmål i blodgiverskjemaet?” svarte 33 prosent at de hadde vært usikre en til flere ganger (tabell 5).

Da respondentene fikk spørsmål om det hadde hendt at de hadde gitt feil svar på spørsmålene i skjemaet, svarte 84 prosent at de ikke hadde gjort dette. 16 prosent svarte at det kunne ha hendt en eller flere ganger eller at de ikke visste (tabell 6).

De aller fleste syntes at utseendet på blodgiverskjemaet var tilfredsstillende (tabell 7).

Tabell 1. Har du fått tilstrekkelig informasjon fra blodbanken om hvorfor du må besvare skjemaet?

Sp 7 a.							
	Ikke i det hele tatt	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Mean	N
Ringerike	-	1,0	9,5	61,0	28,6	4,17	105
Kongsberg	-	2,0	14,0	56,0	28,0	4,10	100
Bærum	-	3,0	12,0	58,0	27,0	4,09	100
Hallingdal	-	-	-	25,5	74,5	4,74	47
Totalt	-	1,7	10,2	54,0	34,1	4,20	352

Tabell 2. Synes du spørsmålene i blodgiverskjemaet er vanskelige å forstå?

Sp 7 b.				
	Nei	Ja, noen få er vanskelige	Ja, mange er vanskelige	N
Ringerike	98,1	1,9	-	106
Kongsberg	97	3,0	-	101
Bærum	99	1	-	100
Hallingdal	91,4	8,5	-	47
Totalt	97,2	2,8	-	354

Tabell 3. Synes du det er vanskelig å besvare spørsmålene i blodgiverskjemaet?

Sp 7 c.				
	Nei	Ja, noen få er vanskelige	Ja, mange er vanskelige	N
Ringerike	100,0	-	-	105
Kongsberg	98,0	2,0	-	101
Bærum	98,0	2,0	-	99
Hallingdal	87,2	12,8	-	47
Totalt	97,2	2,8	-	352

Tabell 4. Synes du svaralternativene ”Ja” og ”Nei” i blodgiverskjemaet er passende?

Sp 7 d.							
	Ikke i det hele tatt	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Mean	N
Ringerike	-	1,0	1,9	50,0	47,1	4,43	104
Kongsberg	-	-	3,0	47,0	50,0	4,47	100
Bærum	-	-	1,0	45,0	54,0	4,53	100
Hallingdal	-	-	4,3	23,9	71,7	4,67	46
Totalt	-	0,3	2,3	44,3	53,1	4,50	350

Tabell 5. Har det hendt at du har vært usikker på hva du skal svare på spørsmål i blodgiverskjemaet?

Sp 7 e.				
	Nei	Ja, én gang	Ja, flere ganger	N
Ringerike	65	29,1	5,8	103
Kongsberg	66,3	25,7	7,9	101
Bærum	66,7	29,3	4,0	99
Hallingdal	75,6	15,6	8,9	45
Totalt	67,2	26,4	6,3	348

Tabell 6. Har det hendt at du har gitt feil svar på spørsmål i blodgiverskjemaet?

Sp 7 f.					
	Nei	Ja, én gang	Ja, flere ganger	Vet ikke	N
Ringerike	84,8	10,5	1,9	2,9	105
Kongsberg	85,1	7,9	-	6,9	101
Bærum	84	10,0	-	6,0	100
Hallingdal	78,7	10,6	2,1	8,5	47
Totalt	83,9	9,6	0,8	5,7	353

Tabell 7. Synes du utseende til blodgiverskjemaet er tilfredsstillende? Med utseende mener vi plassering av overskrifter og spørsmål, farger etc.

Sp 7 g.							
	Ikke i det hele tatt	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Mean	N
Ringerike	-	1,9	2,9	61,5	33,7	4,27	104
Kongsberg	-	-	4,0	66,3	29,7	4,26	101
Bærum	-	-	6,1	68,7	25,3	4,19	99
Hallingdal	2,1	2,1	2,1	31,9	61,7	4,49	47
Totalt	0,3	0,9	4,0	61,0	33,9	4,27	351

Sammenfatning og konklusjoner

Kunnskapssenteret fikk i oppdrag av Helsedirektoratet å evaluere det norske blodgiverskjemaet. Blodgiverskjemaet fylles ut av blodgiverne ved hver blodgivning, og i løpet av et år tilsvarende dette omtrent 220 000 ganger. Undersøkelsen inneholder både kvalitative og kvantitative data og ble hentet inn via kognitive intervjuer og en brukerundersøkelse.

Kognitive intervju

Resultatene fra de kognitive intervjuene viser at det finnes flere forbedringsområder. Flere av informantene mente det var unødvendig å svare på spørsmål som ga uforandret informasjon ved hver blodgivning. Noen etterlyste to ulike skjema: ett for førstegangsgivere og ett for flergangsgivere. Når det gjelder skjemaets utforming fortalte en tredjedel av informantene at de ikke leste overskrifter, mens over halvparten mente det ikke kom tydelig frem at noen av spørsmålene gjaldt de siste seks månedene. Over halvparten hadde foretrukket at det ble innført en "vet ikke"-kategori som svaralternativ på spørsmålene.

Resultatene fra intervjuene tyder på at enkelte spørsmål i blodgiverskjemaet ikke fungerer slik de har til hensikt å gjøre. Over halvparten informerte om at det kunne hende de hadde svart feil på spørsmålene. Noen mente at det var brukt mange vanskelig ord i spørsmålene og for lange setninger. Mange syntes at flere av spørsmålene var vanskelige å svare på. De spørsmålene som vakte spesielt mye usikkerhet blant informantene, var spørsmål om medisiner, legeundersøkelse, hva det vil si å være syk, hva alvorlige infeksjonssykdommer var, om seksualpartner har vært i Afrika, reiser utenfor Vest-Europa, malaria og hva Creutzfeldt-Jakob-sykdom var. Vignettene viste at flere begreper forstås på ulike måter, for eksempel begrepene "medisiner" og "legeundersøkelse".

Brukerundersøkelsen

Resultatene fra brukerundersøkelsen var langt mer positive når det gjaldt vurderingen av blodgiverskjemaet.

Konklusjoner

De kognitive intervjuene viste at blodgiverskjemaet har flere forbedringsområder, sett fra blodgiverens side. Dette er sammenfallende med en undersøkelse fra Høgskolen i Ålesund (4).

Vi legger mindre vekt på resultatene fra brukerundersøkelsen. Det er velkjent at kvantitative brukerundersøkelser gir mer positive resultater enn kvalitative, og det er grunn til å anta at dette også vil gjelde vurderingen av blodgiverskjemaet. Brukerundersøkelser gjennomført av institusjonen selv vil være spesielt utsatt for en overestimert av vurderingene, noe som også var tilfelle i denne undersøkelsen.

Blodgiverskjemaet er et av flere elementer i en screeningprosess, og dermed noe annerledes enn ordinære spørreskjema. Feil svar trenger derfor ikke være et problem, gitt at feilene blir avdekket i de neste delene av screening-prosessen. Vi har ikke hatt anledning til å vurdere dette i vårt prosjekt. Det er imidlertid en forutsetning for blodgivningen at giveren har forstått spørreskjemaet, slik at den som godkjenner giveren kan stole på de opplysninger som gis (3). Hovedfunnene i dette prosjektet indikerer derfor at det er behov for enkelte justeringer av blodgiverskjemaet.

Vi har ikke vurdert hvilke konkrete endringer som bør gjøres, men blodgiverne i undersøkelsene har selv gitt en del forslag som kan vurderes. Innføring av et standardisert, elektronisk skjema for besvarelse, samt "Vet ikke"-kategorier på mange av spørsmålene, virker å være viktige forbedringsforslag. Det anbefales en oppfølgingsprosess av denne kartleggingen for å videreutvikle skjemaet. Det er viktig at endringer av skjemaet og/eller opplegget testes gjennom kognitive intervjuer blant blodgivere *før* de settes i verk.

Vedlegg 1. Blodgiverskjema

Blodbankene i Norge

Skjema for blodgivere

Velkommen til blodbanken!

Fyll ut (bruk blokkbokstaver):		
Etternavn	Fornavn	Fødselsnummer (11 siffer)
Privatadresse med postnummer Som før ☐		
Tlf privat	Tlf mobil	Tlf arbeid
Epostadresse		

	JA	NEI
Tillater du at blodbanken sender deg epost (innkalling, timepåminning, eventuell annen viktig informasjon)?		
Tillater du at blodbanken sender deg SMS (innkalling, timepåminning, eventuell annen viktig informasjon)?		

Blodoverføring er en uerstattelig del av moderne medisinsk behandling. Likevel kan både det å motta blodoverføring og det å gi blod medføre risiko.

- Noen sykdommer kan overføres med blod fra blodgiver til pasient. Man kan være bærer av overførbare smittestoffer uten selv å vite om det. En nylig smittet person kan være smittefarlig selv om testene ikke viser noe galt. Av den grunn må personer som kan ha blitt utsatt for smitte, ikke gi blod. Vi stiller derfor mange spørsmål som vedrører situasjoner der man kan ha blitt utsatt for smitte.
- Hvis man er frisk, er risikoen ved å gi blod svært liten. Noen sykdommer kan gi økt risiko for komplikasjoner etter blodgivning. Vi stiller derfor mange spørsmål om blodgiverens egen helse, for å være sikre på at han eller hun trygt kan gi blod.

Vennligst besvar spørsmålene nedenfor ærlig og oppriktig under forutsetning av blodbankpersonalets taushetsplikt. Blodbanken må ha full tillit til at de opplysningene som gis er riktige. Er du i tvil om du kan være blodgiver, kan du drøfte dette med den som kontrollerer spørsmålene.

Blodbanken har informasjonsmateriell om blodgivning. Hvis du ikke har lest dette tidligere, oppfordrer vi deg til å gjøre det nå!

Vennligst besvar	JA	NEI
Har du fått informasjon om blodgivning?		
Føler du deg frisk nå?		
Hvis du har gitt blod tidligere, har du vært frisk i perioden fra forrige blodgivning og til nå?		
Veier du 50 kg eller mer?		
Har du åpne sår, eksem eller hudsykdom?		
Har du piercing i slimhinne?		
Har du i løpet av de siste fire uker	JA	NEI
- brukt medisiner?		
- vært syk eller hatt feber?		
- hatt løs avføring?		
- fått vaksine?		
- vært hos tannlege eller tannpleier?		

Har du i løpet av de siste seks måneder	JA	NEI
- vært til legeundersøkelse eller på sykehus, eller fått behandling for noen sykdom?		
- hatt kjønnsykdom, eller fått behandling for kjønnsykdom?		
- hatt seksuell kontakt med person med HIV-infeksjon eller hepatitt B eller hepatitt C, eller med person som har hatt positiv test for en av disse sykdommene?		
- hatt seksuell kontakt med person som bruker eller har brukt dopingmidler eller narkotiske midler som sprøyter eller ved sniffing?		
- hatt seksuell kontakt med prostituerte eller tidligere prostituerte?		
- blitt tatovert, fått piercing eller tatt hull i ørene?		

Snu arket!

Har du i løpet av de siste seks måneder	JA	NEI
- fått akupunktur?		
- stukket eller skåret deg på gjenstander som var forurenset med blod eller kroppsvæsker,		
- bodd i samme husstand som en person som har hepatitt B?		
- fått blodsøl på slimhinner eller skadet hud?		
- blitt bitt av flått?		
- hatt seksualpartner som har bodd mer enn ett år sammenhengende utenfor Vest-Europa ?		
- hatt seksualpartner som har vært i Afrika?		
- hatt seksuell kontakt med en person som har fått blod eller blodprodukter utenfor Norden?		
- hatt ny seksualpartner?		
- vært utenfor Vest-Europa?		

Har du i løpet av de siste to år	JA	NEI
- hatt sjeldne eller alvorlige infeksjonssykdommer?		

Har du på noe tidspunkt gjennom livet	JA	NEI
- hatt, hjerte-, lever-, eller lungesykdom?		
- hatt kreft?		
- hatt blødningstendens?		
- hatt allergi mot mat eller medisiner?		
- hatt malaria?		
- hatt tropesykdommer?		
- hatt hepatitt (gulsott), HIV infeksjon eller AIDS?		
- hatt positiv prøve for hepatitt (gulsott) eller HIV-infeksjon?		
- fått blodoverføring?		
- fått veksthormon?		
- fått hornhinnetransplantat?		
- hatt syfilis?		
- hatt alvorlig sykdom som ikke er nevnt her?		
- brukt dopingmidler eller narkotiske midler som sprøyter eller ved sniffing?		
- mottatt penger eller narkotika som gjenytelse for sex?		

Besvares av kvinner	JA	NEI
Er du gravid?		
Har du vært gravid i løpet av de siste tolv måneder, eller ammer du nå?		
Hvis du har gitt blod tidligere, har du vært gravid siden forrige blodgivning?		
Har du i løpet av de siste seks måneder hatt seksuell kontakt med en mann som du vet har hatt seksuell kontakt med andre menn?		

Besvares av menn	JA	NEI
Har eller har du hatt seksuell kontakt med andre menn?		

Besvar også	JA	NEI
Har du brukt narkotika en eller flere ganger de siste 12 måneder?		
Har du eller noen i familien hatt Creutzfeldt-Jakob sykdom eller variant CJD?		
Har du oppholdt deg i Storbritannia i mer enn ett år til sammen i perioden mellom 1980 og 1996?		
Har du i løpet av de siste tre år vært i område der malaria forekommer?		
Har du oppholdt deg sammenhengende i minst seks måneder i områder der malaria forekommer?		
Har du oppholdt deg i Afrika i mer enn fem år til sammen?		
Er du født i Amerika sør for USA?		
Godtar du at anonymiserte prøver av ditt blod kan brukes til forskning? Du er like velkommen som blodgiver enten du svarer ja eller nei. Blodbanken kan gi informasjon om aktuelle forskningsprosjekter.		

Dato og underskrift	
Plass for eventuelle tilleggsopplysninger	
Dato	Din underskrift

Fylles ut av blodbanken			
Hb:	BT:	Puls	Konklusjon vedrørende blodgivning:
Dato:	Blodbankens signatur:		

Jeg gir med dette blodbanken tillatelse til å innhente ytterligere helseopplysninger	Din underskrift
vedr: ca. tidspkt: fra lege/sykehus:	

Vedlegg 2. Intervjuguide, kognitive intervju

Respondentene fikk utlevert spørreskjemaet og fikk følgende instruksjoner i forkant:

- Vennligst ha i baktankene om:
 - o Er skjemaet er lett forståelig?
 - o Er det lett å finne passende svaralternativer?
 - o Skriv gjerne ned kommentarer underveis.

Etter utfylling ble det stilt følgende spørsmål:

- Har du noen kommentarer på skjemaet?
- Var spørsmålene vanskelige å forstå?
- Er det noen spørsmål som var vanskelig å svare på?
- Synes du svaralternativene ”Ja” og ”Nei” i blodgiverskjemaet er passende?
- Har det hendt at du har vært usikker på hva du skal svare på spørsmål i blodgiverskjemaet?
- Har det hendt at du har gitt feil svar på spørsmål i blodgiverskjemaet?
- Hva synes du om lengden på skjemaet?

Deretter ble følgende 18 spørsmål i skjemaet diskutert:

Spørsmål i blodgiverskjema:		Spørsmål til respondenten:
Sp.2	Føler du deg frisk nå?	Hva betyr ordet frisk for deg?
Sp.6	Har du piercing i slimhinne?	Hva betyr ordet slimhinne for deg?
Sp.7	Har du i løpet av de siste 4 uker brukt medisiner?	Hva betyr ordet medisin for deg? Tenker du på reseptfrie piller som medisiner?
Sp.8	Har du i løpet av de siste fire uker vært syk eller hatt feber?	Hva legger du i ordet syk?
Sp.12	Har du i løpet av de siste seks måneder vært til legeundersøkelse eller på sykehus, eller fått behandling for noen sykdom?	Hva betyr legeundersøkelse for deg? Innebærer det røntgen, blodprøver, gastroskopi osv? Hvor godt husker du dette? Hvordan husker du at du har vært hos legen? Dato eller regner med at det var innen seks måneder? Hvor vanskelig er det å tenke seks måneder tilbake? Hva betyr behandling for deg?
Sp.14	Har du i løpet av de siste seks måneder hatt seksuell kontakt med person med HIV-infeksjon eller hepatitt B eller hepatitt C, eller med person som har hatt positiv test for en av disse sykdommene?	Hva definerer du som seksuell kontakt?
Sp.16	Har du i løpet av de siste seks måneder hatt seksuell kontakt med prostituerte eller tidligere prostituerte?	Hva tolker du med ordet prostituert?
Sp.19	Har du i løpet av de siste seks måneder stukket eller skåret deg på gjenstander som var forurenset med blod eller kroppsvæsker?	A)Hva betyr ordet kroppsvæsker for deg? B)Hvor sikker er du på svaret? C)Hvor vanskelig er det å huske seks måneder tilbake?
Sp.20	Har du i løpet av de siste seks måneder bodd i samme husstand som en person som har hepatitt B?	Hva definerer du som husstand?
Sp.24	Har du i løpet av de siste seks måneder hatt seksualpartner som har vært i Afrika?	Hvordan tolker du spørsmålet? Tenker du: A)Har du i løpet av de siste seks måneder vært med en som har vært i Afrika noen gang Eller: B) om partneren din har vært i Afrika

		de siste seks måneder?
Sp.26	Har du i løpet av de siste seks måneder hatt ny seksualpartner?	Hva definerer du som seksualpartner?
Sp.27	Har du i løpet av de siste seks måneder vært utenfor Vest-Europa?	Hva definerer du som Vest-Europa? Hvilke land innebærer det?
Sp.28	Har du i løpet av de siste to år hatt sjeldne eller alvorlige infeksjonssykdommer?	Hva tolker du som sjelden eller alvorlig infeksjonssykdom?
Sp.42	Har du på noe tidspunkt gjennom livet brukt dopingmidler eller narkotiske midler som sprøyter eller ved sniffing?	Hva tolker du som narkotiske midler?
Sp.50	Har du eller noen i familien hatt Creutzfeldt-Jakob sykdom eller variant CJD?	A)Hva tolker du med ordet Creutzfeldt-Jakob sykdom? B)Hadde det vært lettere å forstå om det stod kugalskap i stedet eller i parentes?
Sp.51	Har du oppholdt deg i Storbritannia i mer enn ett år til sammen i perioden mellom 1980 og 1996?	Hva tolker du som Storbritannia?
Sp.53	Har du oppholdt deg sammenhengende i minst seks måneder i områder der malaria forekommer?	Hva definerer du som sammenhengende? Passer reise/ferie inn i oppholdet?
Sp.57	Jeg samtykker til at mitt plasma føres ut av Norge for legemiddelproduksjon.	A)Hva tolker du med ordet plasma? B)Hva tolker du med legemiddelproduksjon? C)Føler du at svaret ditt vil ha noen effekt på om du får lov til å gi?

Deretter fikk informanten spørsmål om utforming og svaralternativer:

1. Legger du merke til overskriftene?
2. Kom det tydelig frem at noen av disse spørsmålene gjaldt de siste seks måneder?
3. Var det noen spørsmål hvor du var usikker på svaret ditt eller hvor det var vanskelig å finne riktig svaralternativ? (Kun fire deltakere ble spurt dette ettersom de andre elleve ble spurt et liknende spørsmål tidligere.)
4. Er det noen steder hvor det hadde vært greit med en "vet ikke"-kolonne?
5. Andre kommentarer?

Vignetter:

- *Vignette 1, spørsmål 7: Har du i løpet av de siste 4 uker brukt medisiner?*
Per er plaget med hodepine, sår hals og tett nese. For dette tar han paracet og nesespray. Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Per sitt svar burde være?

- *Vignette 2, spørsmål 12: Har du i løpet av de siste seks måneder vært til legeundersøkelse eller på sykehus, eller fått behandling for noen sykdom?*
Kari har en føflekk på kinnet. Forrige uke dro hun til fastlegen sin for å få en henvisning til en hudlege. Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Kari sitt svar burde være?

- *Vignette 3, spørsmål 27: Har du i løpet av de siste seks måneder vært utenfor Vest-Europa?*
Mette dro på jentetur til Praha og Zurich for 4 måneder siden. Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Mette sitt svar burde være?

- *Vignette 4, spørsmål 19: Har du i løpet av de siste seks måneder stukket eller skåret deg på gjenstander som var forurenset med blod eller kroppsvæsker?*
Georg har aldri stukket eller skåret seg på gjenstander som har vært forurenset med blod eller kroppsvæsker men seks måneder siden knuste naboen et vindu ved et uhell kuttet armen sin. Georg hjalp naboen med å bandasjere armen og han husker at en liten mengde blod kom på huden hans. Georg er sikker på at naboen blod ikke kom i kontakt med åpen hud eller sår og ikke i kontakt med hans eget blod. Han vasket av blodet med en gang.
Basert på din forståelse av dette spørsmålet og typen informasjon det prøver å få svar på, hva synes du Georg sitt svar burde være?

Vedlegg 3. Spørsmål i brukerundersøkelsen

I brukerundersøkelsen inkluderte Kunnskapssenteret følgende sju spørsmål:

7. Ekstraspørsmål om blodgiverskjemaet.

Hver gang du gir blod på Blodbanken må du først fylle ut et skjema for blodgivere.

Nedenfor følger noen spørsmål om hva du synes om dette blodgiverskjemaet.

Spørsmålene er laget av Nasjonalt Kunnskapssenter for helsetjenesten. De har fått i oppdrag fra Helsedirektoratet å vurdere spørreskjemaet, og ønsker å bruke dine tilbakemeldinger til å forbedre det.

- a. Har du fått tilstrekkelig informasjon fra blodbanken om hvorfor du må besvare skjemaet?

☐ ikke i det hele tatt ☐ i liten grad ☐ i noen grad ☐ i stor grad ☐ i svært stor grad

- b. Synes du spørsmålene i blodgiverskjemaet er vanskelige å forstå?

☐ Nei ☐ Ja, noen få er vanskelige ☐ Ja, mange er vanskelige

- c. Synes du det er vanskelig å besvare spørsmålene i blodgiverskjemaet?

☐ Nei ☐ Ja, noen få er vanskelige ☐ Ja, mange er vanskelige

- d. Synes du svaralternativene "Ja" og "Nei" i blodgiverskjemaet er passende?

☐ ikke i det hele tatt ☐ i liten grad ☐ i noen grad ☐ i stor grad ☐ i svært stor grad

- e. Har det hendt at du har vært usikker på hva du skal svarer på spørsmål i blodgiverskjemaet?

☐ Nei ☐ Ja, én gang ☐ Ja, flere ganger

- f. Har det hendt at du har gitt feil svar på spørsmål i blodgiverskjemaet?

☐ Nei ☐ Ja, én gang ☐ Ja, flere ganger ☐ Vet ikke

- g. Synes du utseende til blodgiverskjemaet er tilfredsstillende? Med utseende mener vi plassering av overskrifter og spørsmål, farger etc.

☐ ikke i det hele tatt ☐ i liten grad ☐ i noen grad ☐ i stor grad ☐ i svært stor grad

Referanser

1. Forskrift om tapping, testing, prosessering, oppbevaring, distribusjon og utlevering av humant blod og blodkomponenter og behandling av helseopplysninger i blodgiverregistre (blodforskriften). FOR 2005-02-04 nr 80.
2. Flesland Ø, Sjøberg JJ. Blodtransfusjonstjenesten i Norge. Statistikk for 2010. Bærum: Blodbanken, Bærum sykehus, Vestre Viken HF; 2011.
3. Veileder for transfusjonstjenesten i Norge 6. utgave 2009. Oslo: Helsedirektoratet 02/2009.
4. Digernes AHM, Slagnes A. En beskrivelse av blodgiveres svar på uklare spørsmål som stilles i standradskjemaet for godkjenning av blodgivere. Ålesund: Høgskolen i Ålesund; 2011.
5. Tourangeau R. Cognitive sciences and survey methods. In Jabine T et al (Eds.) *Cognitive Aspects of Survey Methodology: Building a Bridge Between Disciplines*. Washington DC: New Academy Press; 1984.
6. Willis GB. Cognitive Interviewing, A "How To" Guide- Reducing Survey Error through Research on the Cognitive and Decision Processes in Surveys. Research Triangle Institute;1999.
7. Beatty P. Cognitive interview Evaluation of the Blood Donor History Screening Questionnaire. National Centre for Health Statistics: Centres for Disease Control and Prevention; 2001.